

- Linell, P. 1995. Troubles with mutualities: towards a dialogical theory of misunderstanding and miscommunication". I. Markova et al.: *Mutualities in dialogue*. Cambridge: Cambridge University Press:176-213
- Rathje, Marianne. 1999a. 'Ja, mm, okay...(jeg forstår ikke hvad du mener)'. *Tilbagemeldingsenkeltord i et forståelsesperspektiv*. Upubliceret speciale. Institut for Nordisk Sprog og Litteratur, Aarhus Universitet 1999b. Tilbagekanaliseringssmåord som forstå-signaler. Peter Widell & Mette Kunøe (udg.): *7. Møde om Udforskningen af Dansk Sprog*. Århus: Aarhus Universitet:311-320
- Sacks, H., Schegloff, E. & Jefferson, G. 1974. A simplest systematics for the organization of turn-taking for conversation. *Language*. Årg. 50 (4):699-735
- Scovel, T. 1998. *Psycholinguistics*. Oxford: Oxford University Press.
- Yngve, V. H. 1970. On getting a word in edgewise. *Papers from the sixth regional meeting Chicago Linguistic Society*. Chicago: Chicago:567-577

Peter Widell og Mette Kunøe (udg.):
8. Møde om Udforskningen af Dansk Sprog
Århus 2001

BRUDSTRUKTURER I DANSK

Af Torben Thrane (Handelshøjskolen i Århus)

Det jeg fremlægger her, betragter jeg som det væsentligste udbytte af noget der startede som et miniprojekt¹ – nemlig et mindre korrektiv til et par spredte bemærkninger i Sten Vikners bog om verbalflytning og ekspletive subjekter i germansk og specifikt dansk. Det drejer sig om hans bemærkninger om den afledningsmæssige status af sætninger indledt med *sikke*.

Det har naturligvis længe været en kendt sag at *sikke*-sætninger faldt uden for den deskriptive standard for danske hovedsætninger², og jeg så her et eksempel på det Kay og Fillmore (1999) sigter til i deres udvikling af en *konstruktionsgrammatik*. En konstruktionstype der falder uden for kernen – i dette tilfælde – af dansk grammatik, men som ikke desto mindre også har krav på teoretisk bevågenhed hvis man vil give en udtømmende beskrivelse af et sprog.

Der er to hovedtyper af *sikke*-udtryk i dansk der kan fungere som selvstændige ytringer³:

- (1) a. Sikke en fin cykel!
b. *Sikke fin!
c. *Sikke fint!
- (2) a. Sikke en fin cykel han har!
b. Sikke fin den er!
c. Sikke fint han kører!
- (3) a. Sikke en fin cykel at have!
b. Sikke fin at være !
c. Sikke fint at køre!

¹ Det udviklede sig imidlertid til et lidt større. En mere udførlig version ventes offentliggjort i *Hermes*.

² F.eks. gør Erik Hansen (1980:77) under overskriften 'Helsætninger med *nav*' opmærksom på, at "dette underskema blot forekommer i en række »udråbsagtige« udtryk med *bare, gid, mon, sikke* o.a. på førstepladsen", hvilket betyder at sætninger som (1) ikke kan passes ind i det normale danske helsætningsskema.

³ Datamaterialet for undersøgelsen er dels 'introspektive' eksempler som de følgende, dels hentet fra Bergenholtz DK87/90. Eksempler herfra er markeret med et lille, hævet '©'.

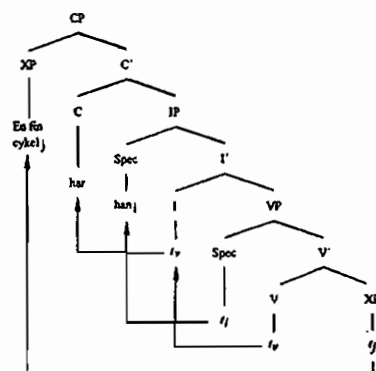
Udtrykkene under (1) er tilsyneladende fraseudtryk af en art, begrænset til udtryk med N som (ultimativ) kerne, mens der i (2)-(3) er tale om hhv. finite og non-finite sætningsudtryk. Det bemærkes at den indledende frase her kan have såvel N som A eller Adv som kerne. Det er derfor ikke dækkende blot at betragte dem som NP, selv i (1). Indtil videre kalder jeg dem *XP*.

Ligesom sætninger som dem i (2) ikke lader sig indpasse i det normale danske sætningsskema, gør Vikner (1995:45;1999:94) opmærksom på at de heller ikke kan indpasses i den normale generative struktur for danske sætninger. En sætning som

(4) En fin cykel har han

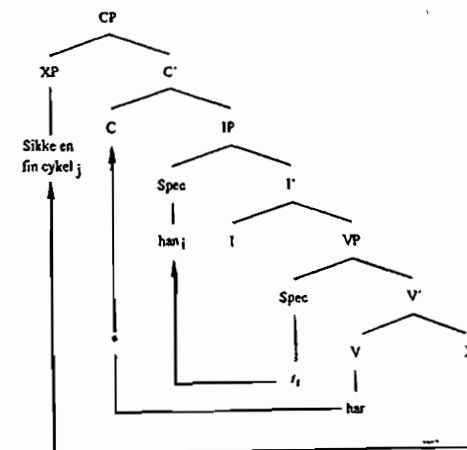
ville få tillagt denne strukturbeskrivelse:

(5)

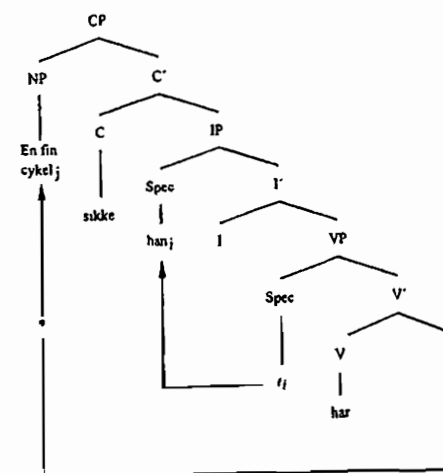
Hvis [Sikke en fin cykel] i (2) antages at være én konstituent der fungerer som objekt for *har*, er der ikke nogen strukturel begrundelse for at V ikke er løftet til C° i en tilsvarende struktur

(6)

Vikners begrundelse for at en sådan V-flytning ikke finder sted er at *sikke* – sammen med andre småord som *bare*, *gid*, *mon* – basisgenereres i C°. Til gengæld forklarer Vikners analyse ikke hvorfor *sikke* altid skal stå i spidsposition, og dermed blokerer en anden teoretisk mulig flytning af [en fin cykel] til [Spec,CP]:

(7)

Der er således to overordnede spørgsmål til den generative analyse af *sikke*-udtryk: 1) Hvilken kategori er [Sikke en fin cykel], og 2) Hvorfor har sætninger indledt med *Sikke* ikke V2?

XP-udtryk er særlige gradudtryk

Sikke lader sig ikke kombinere med hvad som helst. Sammenfattende følger skellet for *sikke*'s kompatibilitet med et efterfølgende determinativ/pronomen Milsarks (1977) skel imellem 'svage' og 'stærke' determinativer. Derudover kan *sikke* ikke kombineres med komparativ/ superlativt A. Disse distributionelle facts er forenelige med følgende karakteristik af *sikke*'s intuitive semantik:

XP-udtryk er for en umiddelbar betragtning *gradudtryk* (dvs *Deg(ree) P(hrases)*). Under forudsætning af at man af semantiske grunde kun kan have ét *gradudtryk* pr. frase, forklarer det hvorfor de ikke er kompatible med komparativ- og superlativformer af adjektiver. *XP*-udtryk er desuden *bestemte*, *specifikke* og *eksistentielt præsupponerende*. Derfor kan de ikke kombineres med stærke determinativer eller gives en generisk tolkning.

Disse intuitive semantiske egenskaber ved *XP*-udtryk sammenfattes af termen *situationsafhængighed*. Forudsætningen for vellykket kommunikativ brug af et *XP*-udtryk er at afsender står inde for forekomsten af en situation hvis delvise konstitution *XP*-udtrykket åbenbarer for modtager. *XP*-udtrykket vil da rumme en instruktion om at fokusere på bestemte træk i situationen og tilskrive dem en større eller mindre værdi end normen for det pågældende træk, afhængigt af kontekstuelle forhold. Det er f.eks. ikke muligt endegyldigt at afgøre uden situationskontekst om vejret er godt eller skidt når man blot hører *XP*-udtrykket *Sikke vej, hva!*, kun at afsender anser det for enten bedre eller værre end man skulle vente (for årstiden, stedet, tidspunkt på døgnet, ...). Ikke desto mindre ville det formentlig være korrekt at hævde, at den *umarkerede* tolkning af *XP*-udtryk er positiv, altså fremhæver en højere grad end forventeligt. Udtrykket *°Sikke barme!* beder modtager acceptere afsenders vurdering af de omtalte attributter som 'mere barm' end det modsatte (hvad det end måtte være). At afsender 'står inde for' forekomsten af en situation vil normalt betyde at han/hun selv er eller har været en del af den. Afsender af udtrykket i *°Sikke en brudenat!* bør være enten brud eller gom. Enhver anden ville blive anset for utilbørligt nyfiken (hvilket i det aktuelle tilfælde passer udmærket, da der er tale om en billedtekst fra *Se & Hør*).

Denne karakteristik af *XP*-udtryks semantik er *intuitiv* i den forstand at forståelsen af den – ud over generel accept af sproglig betydning som grundlæggende instruksione – ikke forudsætter

noget større teoretisk apparat. Den kræver dog et par præciserende bemærkninger.

For det første adskiller *sikke* sig topologisk fra (andre) gradsmarkører. Lad $D = en$, $Deg = \{så, mere, meget, ikke, sådan\}$, $A = velholdt$ og $N = bil$. Vi har da flg. mulige distribution:

(8)

	(a) D Deg A N	(b) D N Deg A	(c) Deg A D N	(d) Deg D A N
så	+	+	+	-
mere	+	(+)	-	-
meget	+	-	-	-
sikke	-	-	(+)	+
sådan	-	-	-	+

Sikke adskiller sig desuden fra alle de øvrige ved at tillade et umiddelbart efterstillet Adv fra en meget begrænset mængde (*da, nu, dog, ellers*) uden prosodisk brud. Selvom *sikke* således semantisk set er en gradsmarkør er den syntaktisk forskellig fra andre gradsmarkører.

For det andet adskiller *sikke* sig fra (andre) bestemte/specifikke determinativer ved ikke at udpege individer, men derimod egenskaber. *Sikke*-udtryk er eksempler på det Strawson (1950: 202) kaldte 'feature-placing statements': de etablerer en situationsbestemt forekomst af et universelt 'træk' som diskursreferent.

Strukturel topikalisering

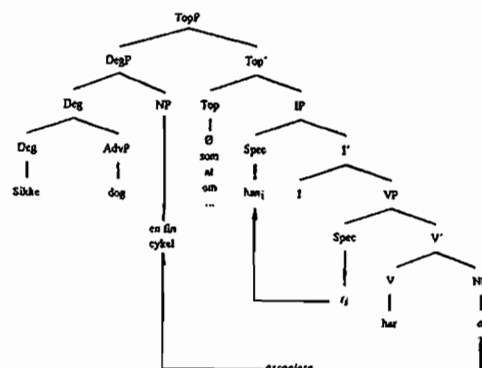
Den normale generative antagelse er at der i det non-terminale symbolinventar blot er ét axiom, CP, og at alle sætninger i V2 sprog er af denne kategori. Sådanne 'residuale' V2 sprog (som engelsk) udnytter kun den fulde CP i forbindelse med genereringen af *Wh*-spørgsmål, mens ligefremt fremsættende sætninger er af kategori IP. Der er imidlertid en anden generel konstruktionstype i engelsk der undertiden henføres til CP, nemlig topikaliserede sætninger. Alternativt er det foreslået (Radford, 1997:312-13) at de er af kategori Top(ic) P(hrase), og at der således er ikke ét men to axiomer i det non-terminale vokabular. Accepteres dette er der således mulighed for at skelne imellem *strukturelle* (af kategori TopP og *basisgenerering* af den topikaliserede konstituent) og *kommunikative* topikaliseringer (af kategori CP med *flytning* af den topikaliserede konstituent). Der er i førstnævnte tilfælde tale om *grammatikalisering* af et topic. Det er min hovedpåstand at moderne dansk udnytter denne strukturmöglichkeit og således giver mere substans til Li & Thomson's (1976) distinktion imellem topic-sprog og subjekt-sprog. Det klareste empiriske belæg for den er tilstedeværelsen i dansk af en medial konjunktion der skaber det 'brud' i strukturen der ligger bag titlen på dette bidrag.

Mere præcist antages det at der i dansk er en funktional kategori, Top, der projicerer såvel Top' som TopP, og hvis hyppigste leksikalske reflex er *at* – undertiden kaldet 'pleonastisk *at*' (Hansen 1983; Heltoft 1986) – men som også kan være *om*, *som*, *og* og $\emptyset$. I modsætning til dens initiale 'modstykke' C° (den strukturelle position for kernen i CP), kan Top° ikke være landingsplads for det finite verbum. Dens mediale position gør det derimod muligt at identificere to relativt autonome delstreng, en *specifikatorstreng* domineret af [Spec, TopP] og en *komplementstreng* domineret af [Top', Compl]. Disse to strengte er informationsmæssigt forbundne ved association imellem specifikatorens *komplement* og ét af VP's argumenter. Når det relevante argument er subjekt, markeres det i komplementstrengen ved ekspletivt *der*, som illustreret i (9)

(9) ° [Spec Sikke en rapand] [Top (som (at))] [Compl *der* kommer vraltende dér]

Association udgør således et supplement til flytning, et forhold allerede forudsat i den generative behandling af relationen imellem ekspletiver og deres indholdssubjekt. Da Top° ikke kan modtage det finite verbum er der 'bisætningsordstilling' hvad angår position af V, nægtelse og andre adverbialer i komplementstrengen. Disse generelle egenskaber kan illustreres ved et *S*-udtryk, brudstrukturer *par excellence*, hvis specifikatorstreng er realiseret af DegP og komplementstrengen af IP:

(10)

Den ovenfor omtalte relative autonomi af specifikatorstrengen og komplementstrengen kommer til interessant udtryk i dansk ved at begge kan realiseres uafhængigt af den anden som selvstændig ytring, men *kun* hvis ytringssituationen rummer latent fortolkningsinformation. Selvstændig realisation af specifikatorstrengen viser sig ikke overraskende at være de hidtil omtalte *XP*-udtryk. Da associationsrelationen overordnet holder imellem vanlige argumentpositioner, giver dette

samtidig en plausibel forklaring på hvorfor kun *XP*-udtryk med nominal kerne er acceptable (jf. (1)).

Selvstændig realisation af komplementstrengen er markeret som sådan ved eksPLICIT forekomst af komplementmærket, hvilket adskiller dem fra 'normal' hovedsætningsrealisation (CP). Det drejer sig om finite udråb som

- (11) a. At han ikke turde!
b. Om jeg vill!
c. Som du dog kan spille!

– der ligesom *XP*-udtryk ofte fordrer kontekstafhængig fortolkningsinformation fra et elideret verbalkomplement (a og b), men ikke nødvendigvis (c).

Kategorier i [Spec, TopP] og [Top', Compl]

En brudstruktur er således en retorisk begrundet strukturel konfiguration med Top som kerne. Dens fonologiske realisation skaber et brud imellem to delvist autonome strengte, en specifikatorstreng der sætter et topic som en komplementstreng *prædicerer* noget om. Spørgsmålet bliver, herefter hvilke kategorier der kan realisere de to strengte.

Som kanonisk udgangspunkt antages *XP*-udtryk at realisere [Spec, TopP], og de anses generelt for at være af kategori DegP. De har imidlertid en række egenskaber til fælles med emfatisk gradudtryk – modsat spørgende udtryk – indledt med *hvor* og, især, *hvilke*⁴, som i

- (12) a. Hvor 'sidder den 'godt!
b. Hvor den 'sidder 'godt!
c. Hvor 'godt den 'sidder '!

– alle i modsætning til de spørgende udtryk

- d. 'Hvor sidder den 'godt?
e. Hvor 'godt 'sidder den?

- (13) a. Hvilken 'bil han 'har!

– i modsætning til spørgende

- b. 'Hvilken 'bil har han?

Mens udtrykkene i (12) imidlertid næppe er topikaliseringer, og dermed formentlig er forskellige varianter af CP, er udtryk med *hvilke* TopP, med [hvilken bil] som specifikatorstreng og [han har] som komplementstreng. Dette understøttes af den parallelitet der er imellem

⁴ Etymologisk er *sikke* if. Mikkelsen (1911) og ODS en sammentrækning af *se*+*hvilke*.

(14) a. [_{DegP} Hvilken forsamling af spytslikkere]_[Top (som (at))] [_{Compl} der altid omgiver ham]

b. [_{DegP} Sikke en samling spytslikkere] [_{Top (som (at))]} [_{Compl} der altid omgiver ham]
I begge disse tilfælde ses den særlige affinitet imellem brudstrukturer og ekspletive konstruktioner som kort omtalt ovenfor.

Ud over DegP af forskellig art kan [Spec, TopP] være realiseret af såvel NP som CP. NP-realisation er formentlig ukontroversiel:

(15) [_{NP} Ham fjølset til Pedersen]_[Top at] [_{Compl} han ikke kan holde sin kæft]

Mere kontroversielt er nok påstanden om CP som specifikator i TopP. Ikke desto mindre er der fire relativt klare klasser af udtryk der lader sig analysere (elegant) ud fra denne præmis: *Det*-kløvnings, komplekse *Hv*-konstruktioner, leksikaliseret progressivt aspekt og komplekse ekspletivkonstruktioner.

Det-kløvnings er udtryk som

- (16) a. Det var sin søn Per ikke købte en cykel til
b. Det er fordi du ikke ryger jeg ikke kan holde dig ud
c. Det var en mand fra Polen der ikke kendte Jesper

Generelle klausuler for ko-reference tilsiger at [sin søn] i (a) er fortolkningsmæssigt forankret til styrelsen for [til], hvilket kunne antyde at flytning – uden fonologisk realisation af dets spor – snarere end association er operativ her. Noget tilsvarende kunne gælde for (b). I så fald ville en naturlig analyse af (c) være at subjektet [en mand] var flyttet, men at dets spor var fonologisk interpreteret som *der*. En sådan analyse synes at indebære at *Det*-kløvning er en (retorisk betinget og dermed) kommunikativ proces der involverer flytning af den topikaliserede konstituent i forhold til retorisk umarkerede hovedsætninger som

- (17) a. Per købte ikke en cykel til sin søn
b. Jeg kan ikke holde dig ud fordi du ikke ryger
c. En mand fra Polen kendte ikke Jesper

Der ville derfor ikke være nogen umiddelbar forklaring på at også den relative ordstilling imellem V og Neg ændrede sig. Ser man omvendt *Det*-kløvning som tilfælde af strukturel topikalisering – altså med basisgenerering af det topikaliserede – fås dette billede:

- (18) a. [_{CP} Det var sin søn] [_{Top (som (at))]} [_{Compl} Per ikke købte en ny cykel til]
b. [_{CP} Det er [_{CP} fordi du ikke ryger]] [<sub>Top (at)] [_{Compl} jeg ikke kan holde dig ud]
c. [_{CP} Det var en mand fra Polen] [_{Top (som (at))]} [_{Compl} der ikke kendte dig]</sub>

I alle tilfælde ville Top kunne være fonologisk urealiseret, men strukturelt ville det give en

begrundelse for den uomgængelige bisætningsordstilling.

Syntaktisk adskiller dansk sig fra engelsk bl. a. ved at tillade ret komplekse *Hv*-spørgsmål:

- (19) a. [_{CP} Hvem_i var det nu du sagde] [<sub>Top (at)] [_{Compl} hun slog t_i]
b. [_{CP} Hvem_i var det] [<sub>Top (at)] [_{Compl} der, slog hende]
c. [_{CP} Hvor_i er det] [_{Top (at)] [_{Compl} der_i ligger en skat begravet t_i]}</sub></sub>

Direkte oversættelse til engelsk af (19) er umulig, hvilket i vor sammenhæng kunne forklares ved at engelsk mangler TopP som strukturmulighed.

Den særlige danske leksikalisering af progressivt aspekt kunne ved første øjekast ligne en simpel koordination:

- (20) a. Per går og roder ude i haven =
b. Per går ude i haven og roder

Men der er begrænsninger på konstruktionen som normalt ikke gælder koordinationer:

- (21) a. *Per roder og går ude i haven
b. *Per går {men}eller} roder ude i haven (ok med *eller* som korrektiv)
c. *Per går, roder og klipper ude i haven
d. *Per går ude i haven og roder ude i haven (tautologisk, men ok som habituel)
e. *Per går ude i haven og roder oppe på loftet (kontradiktorisk, men ok som habituel)

Det er karakteristisk at de kan optræde i en ekspletiv form:

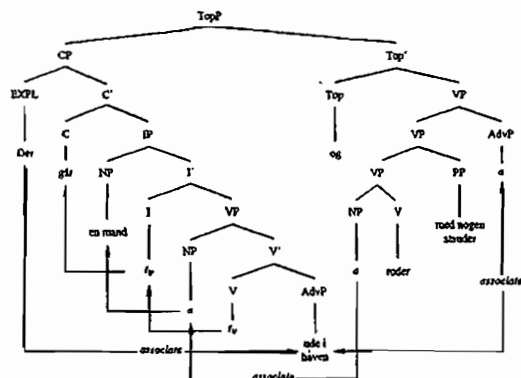
- (22) a. Der går en mand og roder med nogen stauder ude i haven =
b. Der går en mand ude i haven og roder med nogen stauder <>
c. Der går en mand med nogen stauder og roder ude i haven

Hatakeyama (1998) har givet gode uafhængige grunde til at foretrække (23) a. for b. som generel struktur for ekspletivkonstruktioner:

- (23) a. Der_i er en flue [_i i min suppe]
b. Der_i er [_i en flue] i min suppe

– altså med association imellem ekspletiv og (eksplicit eller implicit) lokativ. Følges dette er en nærliggende strukturbeskrivelse af (22) a. og b. som i (24).

(24)

Dette er samti- dig et tilfælde
afhvad jeg kalder komplekse ekspletivkonstruktioner. Et andet er en variant af *Der*-kløvning, med
både strukturel og kommunikativ topikalisering:

- (25) [_{CP} Jesper, var der en mand fra Polen] [_{Top} (som (at))] [_{Comp} der kendte *t_i*]
Mht. komplementstrengens realisationsmuligheder synes der at være to muligheder, IP og VP:

- (26)
-
- [_{DegP} Sikke en flot cykel] [_{Top} (at)] [_{IP} du har fået]
[_{DegP} Hvilken fantastisk dag] [_{Top} (at)] [_{IP} vi har haft]
[_{CP} Det var sin søn] [_{Top} (at)] [_{IP} Per gav en cykel]
[_{CP} Hvem var det du sagde] [_{Top} (at)] [_{IP} han slog]
[_{NP} Ham fjolset til Petersen] [_{Top} at] [_{IP} han ikke kan holde sin kæft]

- (27)
-
- [_{CP} Der går en fyr] [_{Top} og] [_{VP} river blade]
[_{CP} Han sidder da også altid der] [_{Top} og] [_{VP} hænger]

Hvis dette er korrekt reflekterer det den generelle fonologiske variation af
komplementmærket mellem [a] og [å] alt efter komplementets kategori som hhv. S og V.

Konklusion

Et forsøg på en detaljeret generativ analyse af den danske perifere konstruktionstype der omfatter
sikke-udtryk af forskellig art, viser sig ikke at kunne gennemføres under standardantagelser om
at alle sætninger (i V2 sprog) er af kategori CP. Der må som supplement antages en yderligere
strukturtype, her benævnt TopP. Dens væsentligste karakteristika er tilstedeværelsen af en
funktional kerne der kan realiseres materielt af {*at*, *om*, *og*, *som*}, men som oftest er fonologisk
uinterpretet, som ikke kan være landingsplads for finite verber ved V-flytning, og hvis
komplementstreng har bisætningsordstilling for så vidt angår negation og adverbialer. Der kan
på denne måde skeles imellem strukturel og kommunikativ topikalisering. Ved strukturel
topikalisering (TopP) er der et *basisgeneret* topic i [Spec, TopP], mens der ved kommunikativ
topikalisering (CP) er tale om *flytning* af en konstituent til [Spec, CP].

Litteratur

- Bergenholtz, H. DK87/90. Dansk tekstkorpus. København: Det danske sprog- og
litteraturselskab.
Hansen, E. 1980. *Dæmonernes Port*. København: Reitzel.
Hansen, E. 1983. Det Pleonastiske *At*. En grammatisk-kritisk undersøgelse. *Danske Studier*: 61-
80.
Hatakeyama, Y. 1998. There-Existential Sentences: What Replaces the Expletive *There* at LF?
Linguistic Analysis 28(3-4): 227-251.
Heltoft, L. 1986. Topologi og syntaks. *Nydanske Studier* 16-17: 105-130.
Kay, P. and C. J. Fillmore. 1999. Grammatical constructions and Linguistic Generalizations: *The
What's X doing Y? Construction*. *Language* 75(1): 1-33.
Li, C.N. and S.A. Thomson. 1976. Subject and topic: A new typology of language. I C.N. Li.
Subject and Topic. New York: Academic Press: 457-90.
Mikkelsen, K. 1911. *Dansk Ordføjningslære*. København: Hans Reitzel (1975).
Milsark, G.L. 1977. Towards an explanation of certain peculiarities in the existential construction
in English. *Linguistic Analysis* 3: 1-30.
ODS. *Ordbog over det danske sprog*.
Radford, A. 1997. *Syntactic theory and the structure of English: A minimalist approach*.
Cambridge: Cambridge University Press.
Strawson, P.F. 1959. *Individuals: An Essay in Descriptive Metaphysics*. London: Methuen, 1974.
Vikner, S. 1995. *Verb Movement and Expletive Subjects in the Germanic Languages*. Oxford:
Oxford University Press.
Vikner, S. 1999. Ledstillingen i dansk og government & binding. I P.A. Jensen and P.R.
Skadhauge (Udg.) *Sætningsskemaet og generativ grammatik*. Kolding: Institut for
Erhvervsproglig Informatik og Kommunikation, Syddansk Universitet. Pp. 83-110.